

Tinkebell en Anton Dautzenberg. Foto's: Maurice Dumont

HEDEENDAAGSE HAVELAARS

Een middag met Multatuli, Anton Dautzenberg en Tinkebell

Wat heeft een boek als *Max Havelaar* de leerlingen van tegenwoordig nog te bieden? Maurice Dumont en Irene Claessens gebruiken dit werk van Multatuli in hun lessen Nederlands om een brug te slaan naar hedendaagse schrijvers en kunstenaars die zichzelf voor de goede zaak inzetten en hier soms heel ver in gaan. Zij nodigden Anton Dautzenberg en Tinkebell uit om bij hun op school te komen praten over hun beweegredenen.

MAURICE DUMONT & IRENE CLAESSENS

Waarom moet *Max Havelaar* ook in 2015 nog op de leeslijst? Dat is een van de vragen die centraal staan in de lessencyclus die wij verzorgen in onze vwo 5-klassen van het Carolus Borromeus College in Helmond. Niet alleen vanwege het mooie verhaal, de originele stijl en de complexe opbouw, maar ook vanwege de – enigszins dubieuze – reputatie van het boek en vooral zijn schrijver. Ook nu zijn er nog allerlei schrijvers en kunstenaars die zich kunnen spiegelen aan *Max Havelaar* of diens geestelijke vader Eduard Douwes Dekker (Multatuli), zoals Anton Dautzenberg en Katinka Simonse (Tinkebell).

In onze lessen maken leerlingen bij het lezen van *Max Havelaar* vanuit drie invalshoeken kennis met het boek*. Als eerste worden de leerlingen met een herhaling van de belangrijkste literaire begrippen geholpen bij het onder de knie krijgen van de complexe opbouw van het boek. Met name met het wisselende perspectief hebben leerlingen het aanvankelijk moeilijk. We introduceren ook het begrip *mise en abyme* om uit te leggen wat Barbertje, Saïdjah en Adinda en de Japanse steenhouwer met het verhaal te maken hebben.

Vervolgens wordt de roman afgezet tegen de dominante literaire stromingen in de negentiende eeuw, het realisme en de romantiek. De volledige titel, *Max Havelaar, of de Koffiveilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij*, is al een amalgaam van deze stromingen: er is sprake van een – typisch romantische – ‘titelheld’, maar die koffie duidt toch eerder op een toen – realistisch – actueel maatschappelijk thema, waarvoor aandacht wordt gevraagd. Deze dubbelzinnigheid raakt tevens de kern van de roman: feit of fictie? Aanklacht of tragedie? Essay of roman? Door het een en ander over het leven van Eduard Douwes Dekker te vertellen, wordt wel duidelijk dat het personage Max Havelaar op zijn best een geromantiseerde versie van de auteur is, want Dekker was geen lieverdje: hij had voortdurend (gok)schulden en wist zijn vrouw maar niet trouw te blijven. Zijn wij als lezers bereid om dit door de vingers te zien, omdat hij met zijn boek, dat hoe dan ook een knap stukje werk is, het lot van de Javaan probeert te verbeteren?

En daarmee wordt de brug geslagen naar de derde invalshoek: de blijvende waarde van de roman. Deze is

immers in vrijwel elke literaire canon, maar ook in de historische canon opgenomen. Wat heeft het verhaal ons tegenwoordig nog te zeggen? Ook in de eenentwintigste eeuw zijn er nog misstanden in de wereld die vergelijkbaar zijn met ‘de Javaanse kwestie’. Denk aan de milieuvervuiling door Shell in Nigeria; op internet is de uitzending die Zembla hier enkele jaren geleden over maakte, integraal terug te zien. En gaat het er op de koffie- en chocoladeplantages tegenwoordig eigenlijk wel zoveel beter aan toe? ‘Groene’ merken als Max Havelaar en Tony’s Chocology doen ons in ieder geval geloven dat niet alle merken zo koosjer zijn.

Zondebok

Zijn er ook hedendaagse schrijvers die zich voor de goede zaak inzetten, en die daar – net als Multatuli – zo ver in gaan dat ze zichzelf te gronde dreigen te richten? Auteur Anton Dautzenberg en beeldend kunstenaar en Trouw-columniste Katinka Simonse (Tinkebell) zijn twee tot de verbeelding sprekende voorbeelden hiervan en daarom hebben we ze dit jaar uitgenodigd om in de klas over hun beweegredenen te komen vertellen. In de les is onder andere gesproken over de handtas die Tinkebell van haar eigen kat Pinkeltje maakte en de hatemail die dit opleverde. Deze hatemail werd gebundeld in het boek *Dearest Tinkebell*, dat bij leerlingen zowel hilariteit, verbazing als afkeuring oproept. Ook is er aan de hand van de media-rel rondom de nierdonatie van Dautzenberg gesproken over feit en fictie in diens roman *Samaritaan*.

Bij aankomst op onze school tonen Anton Dautzenberg en Tinkebell zich opgetogen over de uitnodiging. Tinkebell wordt met enige regelmaat gevraagd voor lezingen, maar voor Dautzenberg vormt dit een uitzondering. ‘Scholen zijn vaak bang voor negatieve reacties van ouders of de media wanneer ze mij uitnodigen’, aldus Dautzenberg. De twee kunstenaars schrijven voor dezelfde uitgeverij, maar samen een lezing geven, deden ze nog niet eerder. Echter, zoals reeds geschetst, de twee hebben meer gemeen dan je op het eerste gezicht zou zeggen.

Inmiddels komen de leerlingen van vwo 5 en ook enkele leerlingen uit vwo 6 nieuwsgierig maar afwachting de collegezaal binnen. Ze gaan achterover hangen op hun stoelen en wachten af. De aftrap wordt gegeven

Wat heeft het verhaal ons tegenwoordig nog te zeggen? Ook in de eenentwintigste eeuw zijn er misstanden in de wereld die vergelijkbaar zijn met ‘de Javaanse kwestie’

‘(...) Anton Dautzenberg en Tinkebell. Zij zijn een soort Max Havelaar 2.0. Zij stellen maatschappelijke problemen aan de kaak en krijgen hierdoor veel kritiek. Toch stoppen zij, net als Multatuli, niet maar zetten door met het (proberen) veranderen van de visie van mensen.’ (Joan Hulsebosch, 5Va)

‘Ik vond het wel interessant om hun verhaal te horen, vanuit hun perspectief. Als je namelijk iets opzoekt over bijvoorbeeld Tinkebell, zie je best negatieve berichten, maar dit blijkt niet het geval. Ze doet dit voor een goed doel. (...) Ik vond het goed dat school deze lezing heeft georganiseerd.’ (Evi Manders, 5Va)

‘Ik vond de lezing interessant omdat Tinkebell en Dautzenberg een onderwerp aankaartten waar je normaal niet echt bij stilstaat. Op een directe en licht brutale manier laten ze je hun kant van dingen zien.’ (Hugo van Pelt, 5Va)

door Dautzenberg. Hij presenteert een duivels dilemma op twee whiteboards: waarom kijkt onze samenleving weg van de 12.000 gevallen van kindermisbruik en -mis-handeling (een ANP-bericht van tien regels in de krant), terwijl één pedofiel – zonder strafblad! – de onverdeelde aandacht van de media krijgt? Wat vind je erger? De leerlingen zijn het erover eens dat het misbruik erger is, maar de vraag naar waarom die ene pedofiel dan toch in het nieuws is, blijkt een lastige. Dautzenberg helpt de leerlingen een handje: ‘Het is gemakkelijker om de pijlen te richten op één persoon, zeker wanneer dat een vreemde is...’ De leerlingen pikken dit snel op: ‘We hebben dus als mensen altijd een zondebok nodig?’ Dit zal een terugkerend thema blijken.

Tinkebell slaat zelf een brug naar haar eigen engagement: diepe indruk maakt ze op de leerlingen door openhartig te vertellen over haar eigen ervaringen met kindermishandeling. Geen enkele leerling hangt nu nog achterover in de stoel en in de zaal kun je een speld horen vallen. Ze verluichtigt haar verhaal door de leerlingen kennis te laten maken met #JusticeForFeda. Haar meest recente project draait om het tonen van onrecht dat Feda Amiri is aangedaan, die in januari 2015 is uitgezet naar Afghanistan op verdenking van schending van mensenrechten wegens een in 2000 opgesteld ambtsbericht van Buitenlandse Zaken (zie bijvoorbeeld <<http://tiny.cc/ltm-mh>>). Tinkebell geeft leerlingen de opdracht

selfies te maken met de hashtag en deze op Facebook of Twitter te plaatsen. Snel komen de telefoons tevoorschijn en er wordt driftig geposeerd. In het gesprek dat volgt, blijkt echter dat leerlingen toch aarzelen om de selfies te posten. Het verhaal van Amiri maakt indruk, maar een deel van de leerlingen is – gelukkig – kritisch en wil eerst nog eens zelf wat opzoeken over deze zaak, voordat ze er op hun timeline hun naam en gezicht aan verbinden.

Naaktkalender

De tweede helft van de les kunnen leerlingen reageren en vragen stellen. De eerste vraag was in een klas vol pubers misschien wel te verwachten: ‘Wat is het doel van je naaktkalender?’ De oren kleuren rood op de tegenvraag van Tinkebell: ‘Vond je ’m mooi?’ Tinkebell vertelt dat ze geld wilde inzamelen om Filippijnse meisjes uit de prostitutie te houden. Het idee van de naaktkalender kwam niet uit het niets: ‘Er zijn duizenden stichtingen en ngo’s die op allerlei manieren proberen geld in te zamelen, waaronder het verkopen van naaktkalenders. Zulke acties zijn niet altijd even succesvol en dat wilde ik graag testen. De naaktkalender paste goed bij het thema, maar de verwachting kwam helaas uit en er liggen dus nog stapels onverkochte exemplaren. Niet zo goed voor je ego, kan ik jullie zeggen,’ aldus Tinkebell.

Een andere vraag die leeft bij de leerlingen: ‘Wat doet

al die kritiek met jullie en waarom gaan jullie toch door?’ Tinkebell antwoordt daarop dat ze gelooft dat mensen altijd iemand nodig hebben om te kunnen bekritisieren en dat men, nadat men kritiek geleverd heeft, weer meer ruimte krijgt voor liefde. Zo dragen de zondebokken indirect bij aan een betere wereld. Toch raakt het haar wel wanneer bijvoorbeeld vriendinnen of familieleden onder vuur komen te liggen. Ook Dautzenberg krijgt hiermee te maken: ook hij heeft via de mail al de nodige bedreigingen ontvangen. Dat weerhoudt deze hedendaagse Havelaars er echter niet van om te blijven staan voor hun overtuigingen.

Engagement

In de lessen Nederlands die volgden na de lezing, werd er nog druk nagepraat over de sprekers. Ook uit de essays die de leerlingen als verwerkingsopdracht schreven, bleek dat de sprekers indruk hebben gemaakt met hun verhalen. Leerlingen vonden de lezing ‘verlichtend’ en interessant. Daarnaast gaf een leerling aan: ‘Anton Dautzenberg trok me uit mijn comfortzone om vervolgens een nieuw licht te schijnen op een taboeonderwerp.’ Leerlingen geven aan dat ze ‘aan het denken zijn gezet’ en ze vinden het ‘bewonderenswaardig hoe ze zo veel positieve energie konden steken in maatschappelijke kwesties of groepen waar niemand anders voor op durft te komen’.

De lezing van Tinkebell en Anton Dautzenberg heeft de leerlingen meer dan voldoende geïnspireerd. De drie puzzelstukken (stijl, stroming en relevantie) die de leerlingen aangereikt hebben gekregen, vielen op hun plaats. Veel leerlingen verwezen naar de misstanden die ook nu nog plaatsvinden, zoals uitbuiting van arbeiders in kledingfabrieken. Eén leerling stelt dat de wereld nog niet veel veranderd is sinds het verschijnen van Max Havelaar:

Natuurlijk vinden we allemaal dat geen mens het recht heeft om andere mensen uit te buiten, verwaarlozen of te onderdrukken. Maar wil dit ook zeggen dat we het ook echt niet doen? Wil dit zeggen dat we oprecht hebben geleerd van Multatuli’s aanklacht tegen deze misdaden? Ik denk van niet, en wel om de volgende reden: De mens is nou eenmaal mens. De mens is een wezen dat in staat is om zijn of haar eigen pad te creëren. De mens kan dus enorm meedogenloos, wreed en arrogant zijn. De meeste mensen zullen deze eigenschappen zo veel mogelijk onderdrukken, omdat deze tegen de waarden en normen van de samenleving ingaan. Maar de meesten zijn dus niet *alle* mensen. (Bram Sanders, 5Va) ■

NOOT

* We lezen de door Gijsbert van Es vereenvoudigde editie, waarvan we twee klassensets hebben aangeschaft.